

MAISEMA JA KULTTUURIPERINTÖ – LANDSKAP OCH KULTURARV

MAISEMA JA KULTTUURIPERINTÖ – LANDSKAP OCH KULTURARV

Toimittaneet

Niina Hämäläinen, Pia Olsson ja Susanne Österlund-Pötzsch

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA • 2026
PL 259, 00171 HELSINKI • TIEDEKIRJAT@FINLIT.FI

Teoksen artikkelit ovat Kalevalaseuran
nimeämien asiantuntijoiden tarkastamia
*:llä merkittyjä lukuun ottamatta.

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon
kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin.

Kalevalaseuran vuosikirja 105

© 2026 Niina Hämäläinen, Pia Olsson, Susanne Österlund-Pötzsch ja SKS

Kansi: Markus Itkonen | Sarja-asu: Markus Itkonen
Kannen kuva: Minna Louhelainen, *Sfäärit tultaan jakamassa*
Tekninen ja kuvatoimitus: Petja Kauppi
Taitto: Maija Räisänen | Sarja-asu: Markus Itkonen
EPUB: Tero Salmén

ISBN 978-952-427-025-0 (sid.)
ISBN 978-952-427-026-7 (EPUB)
ISBN 978-952-427-027-4 (PDF)

ISSN 0355-0311 (nid.)
ISSN 2737-1662 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/ksvk.105>

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International -lisenssillä, ellei toisin mainita.
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa
<https://doi.org/10.21435/ksvk.105>
tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

Painotyö: Jelgavas Tipogrāfija, Riika 2026

Sisällys / Innehåll

JOHDANTO / INTRODUKTION

*Susanne Österlund-Pötzsch, Pia Olsson &
Niina Hämäläinen*

Johdanto 9
Introduktion 18

Irma-Riitta Järvinen
Alkumaisema* 28

Yrjö Sepänmaa
Mikromaisemista tähtikuvioihin,
aistittavasta ajateltavaan –
Ympäristötaideteokset maiseman
herätteinä, kiinnikkeinä ja
kiintopisteinä* 33

MAISEMA KULTTUURISENA ESITYKSENÄ / LANDSKAPET SOM KULTURELL REPRESENTATION

Silja Laine
Muistettut, kerrotut ja tallennetut
kartanomaisemat studioajan suomalaisissa
elokuissa 53

Niklas Nyqvist
Landskapssånger och Bragevisor –
Kronotopiska musiklandskap
i Svenskfinland 75

Ida Edgren
Suomalainen maisema virtuaalisena
ympäristönä – Mökkirantojen rauhaa ja
villejä erä metsiä 93

Mari Tossavainen
Robert Stigellin *Karhut* Aulangolla –
Grotton *Karhuveistos* maiseman osana* 121

Markus Tuormaa
Karjalainen paulavirsu realismissa,
symbolismissa ja kävelemisen taiteessa 149

TOIMINNALLINEN MAISEMA / VERKSAMHETSLANDSKAP

John Björkman & Johanna Roiha
Från skålgropsstenar till övernaturliga
gränsvakter – Förhistoriska och historiska
heliga platser i organiserade miljöer 179

Laura Puolamäki

Suosta nostettuja maisemakäsityksiä –
Turvetuotannon tehtäväkenttä
kulttuuriperintönä Kahalansuolla
ja Lamminsuolla 200

Taarna Valtonen

”Pei’vv pännsad päätt!” – ”Aurinko pohjaasi
paistaa!”
Eletty maisema ja vesistöjen merkitys
koltasaamelaisessa kulttuurissa 221

Reetta Karhunkorva

Metsänomistuksen ylisukupolviset
maisemat 252

Malin Stengård Legnér

Bomarsunds fästningslandskap 281

MAISEMAN POLIITTISUUS / LANDSKAPETS POLITISKA DIMENSIONER

Terhi Ainiala & Pia Olsson

Tehtaankadusta Zelenskyinkaduksi?
Nimiperinnön poliittisuus 303

Laura Seesmeri & Heidi Henriikka Mäkelä

Louhen metsä ja *Ilmastoitku* – Kalevalaiset
naiset luontoa suojelemassa 326

Riina Sirén, Verna Hahtola & Ida Kalakoski

Kaupunkikuva arvottavana käsitteenä
viranomaislausunnoissa 346

Kirjoittajat / Författare 361

Artikkeliabstraktit / Artikelabstrakt 363

Abstract 376

Kalevalaseura-säätiön

toimintakertomus 2025 379

JOHDANTO / INTRODUCTION

Johdanto

SUSANNE ÖSTERLUND-PÖTZSCH

PIA OLSSON

🔗 <https://orcid.org/0000-0002-1736-8333>

NIINA HÄMÄLÄINEN

🔗 <https://orcid.org/0000-0001-8788-9065>

Mikä on maisema? Termi saattaa alkuun vai-
kuttaa hyvinkin yksiselitteiseltä, mutta tarkem-
min tarkasteltuna maisema on huomattavan
monitahoinen siihen liittyvien monien mer-
kitysten ja käyttötarkoitusten vuoksi. Maisema
on tuttu käsite arkikielessä, mutta sillä on
myös historiallisia, kulttuurisia, poliittisia ja
oikeudellisia ulottuvuuksia. Tästä monimuo-
toisuudesta huolimatta sen eri tulkinnoissa
on niitä yhdistävä lähtökohta: maisema ym-
märretään ihmisten havaitsemana alueena,
joka syntyy luonnon ja ihmisen toiminnan
dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Maisema
voidaan siis ymmärtää sekä aineellisena että
kulttuurisena resurssina. Sen lisäksi, että se
tarjoaa ympäristön ihmisen toiminnalle, se
ilmentää muistin, historian ja merkitysten
kerroksia, jotka kiinnittävät ihmisiä tiettyihin
paikkoihin. Näiden yhteyksien myötä maisemilla
on keskeinen rooli yksilöllisten ja kollektiivisten
identiteettien muodostumisessa. Maiseman merkitys
ei ole pelkästään sen fyysisissä ominaisuuksissa,
vaan myös tavoissa, joilla se koetaan, muistetaan
ja tulkitaan. Eri yhteisöt antavat samalle ympäristölle
erilaisia

merkityksiä ammentaen paikallisista perinteistä,
arvoista ja kertomuksista, jotka luovat jaettua
paikkaan kuulumisen ja yhteenkuuluvuuden
tunnetta. Käsillä olevan Kalevalaseuran vuosikirja
105:n artikkelit tarjoavat erilaisia tulkintoja ja
näkökulmia maisemiin erityisesti kulttuuriperinnön
näkökulmasta.

1800-luvun lopulla luonnosta ja maisemista tuli
yhä tärkeämpiä kansallisuuden symboleina. Tämän
merkityksen jatkuvuus näkyy siinä, että Suomen
itsenäisyyden 75-vuotisjuhlan kunniaksi Suomessa
valittiin 27 aluetta ”kansallismaisemiksi”. Tämä
vahvisti kulttuuriympäristön käsitettä suomalaisen
maisemapoliitiikan keskeisenä ajatuksena (ks. Hankonen
ym. 2023, 11). ”Kansallisiksi” muodostuneilla
maisemilla on usein merkitys symbolisina paikkoina
tai kuvitteellisina maisematyypeinä. Suomalaisuuden
rakentamisessa erilaisia maisematyypejä on käytetty
itä- ja länsisuomalaisen identiteetin ilmentämiseen.
Esimerkiksi karjalaisilla maisemilla on ollut perustavanlaatuinen
merkitys suomalaishallinnossa rakennusprojektissa
(Sihvo 1973), kun taas Lounais-Suomen saaristomaisemalla on ol-

lut suuri symbolinen merkitys suomenruotsalaisen identiteetin luomisessa (Åström & Lönnqvist & Lindqvist 2001). ”Suomalaista” maisemaa on muokannut myös luonnon ja kulttuurin välinen vastakkainasettelu, jossa karjalaiset ja saamelaiset alueet on määritelty villeiksi ja siten oudoiksi (mt.; Soikkeli 2021; Magga 2007). Kansakuntien identiteetin osina ”kansalliset” maisemat ikonisoituvat ja toistuvat esimerkiksi populaarikulttuurissa (Edensor 2002, 40). Kuten useat tämän vuosikirja artikkelit osoittavat (ks. esim. Nyqvist; Laine; Edgren), populaarikulttuurin maisemat ovat pelkän ikonisoinnin lisäksi usein myös osa toimijuutta, olipa kyse sitten identiteettipolitiikan edistämisestä tai vaihtoehtoisten maailmojen luomisesta.

Aiemmin maisema miellettiin passiiviseksi, mutta nykyään erityisesti kulttuuriperintödiskurssissa korostetaan maiseman toiminnallisuutta (Smith 2006, 77–78). Maantieteilijä Denis Cosgrove (1984, 46) luonnehtii ”maisemaa” ideologian muovaamaksi ”näkemistavaksi”. Maailmaa esitetään kartoittamalla ja kuvaamalla, ja sekä konkreettiset että abstraktit maisemat ovatkin olleet keskeisessä roolissa kansallisen ja etnisen identiteetin rakentamisessa. Näin maisemat ovat symbolisesti latautuneita ja niiden koetaan edustavan kansakunnan ominaisuuksia (ks. Sihvo 1973). Maisemat eivät kuitenkaan pelkästään muodosta kulttuuriperintöä, vaan ne tuottavat sitä aktiivisesti (Smith 2006). Maisemaan ja kulttuuriperintöön liittyvä viimeaikainen tutkimus onkin johtanut tarpeeseen arvioida uudelleen maiseman ja kulttuuriperinnön suhdetta (ks. esim. Harvey & Waterton 2015).

Vaikka maiseman on pitkään katsottu tar koittavan jotain kaukaa havaittua ja näköaistiin perustuvaa, maiseman tutkimukseen on myös tätä konkreettisempia ja kehollisempia lähestymistapoja. Maiseman kohtaaminen paikan päällä kaikkine ei-inhimillisine toimijoinen on pohjimmiltaan moniaistinen kokemus (ks. esim. Waterton & Watson 2015, 90), jossa ääni-, haju- tai tuntokokemuksilla voi olla yhtä suuri tai jopa voimakkaampi vaikutus maiseman havaitsemiseen kuin näköaistilla (Tuormaa, tämä teos). Useimmissa arkipäivän yhteyksissä maisemat koetaan ensisijaisesti aistinvaraisuuden ja kehollisen liikkeen kautta (Tilley 1994; Ingold & Vergunst 2008). Myös kulttuuriperinnön moniaistinen ja affektiivinen luonne on korostunut tutkimuksessa. Kulttuuriperintö ”ammentaa, implikoi ja synnyttää affekteja” (Waterton & Watson 2015, 90). Sen kokeminen on sekä kehollinen että kognitiivinen prosessi, joka perustuu odotuksiimme ja tiedollisiin oletuksiimme. Kulttuuriperintökohteiden ja maisemien herättämät tunteet voivat edelleen vaihdella merkittävästi, aina ahdistuksesta onnellisuuteen. (Vahtikari & Kivilaakso & Latvala-Harvilahti 2021, 372; Waterton 2014; Waterton & Watson 2015.)

Keskittyminen kehollisuuteen ja aisteihin yhdistyy maisemaan liittyviin ja maisemassa tapahtuviin käytäntöihin. Monet maiseman osa-alueet eivät kuitenkaan ole välittömästi aistittavissa, vaan ne ovat ”näkymättömiä maisemia”, joita mielikuvitus, muisti ja henkilökohtainen vuorovaikutus muokkaavat (Ryden 1993; Piela & Kauppi toim. 2020). Kuten Kent C. Ryden huomauttaa, nämä

näkökulmat antavat maisemalle sen erityisen merkityksen ja niiden avulla ihmisille muodostuu paikan tuntu (mt., xiv). Kansanperinne, ja erityisesti paikkoihin liittyvä tieto, auttaa ihmisiä järjestämään ja ymmärtämään ympäristöään jokapäiväisessä elämässään (mt., 56; ks. myös Valtonen, tämä teos). Tiettyihin paikkoihin liittyvät legendat ja tarinat toimivat oppaina ja karttoina ympäristöön, mutta ne myös ylläpitävät moraalisia ja sosiaalisia arvoja (Gunnell 2009, 309). Toisin sanoen maisemat ovat ”tarinoita”. Tarinat yhdistävät tiedon, uskomukset, muistot ja historian merkityksellisiin paikkoihin (ks. Björkman & Roiha; Seesmeri & Mäkelä, tämä teos).

Kuten Terry Gunnell on todennut, ”ihmisten mielissä eletyt ’paikat’ koostuivat pohjimiltaan muistoista ja tarinoista; toisin sanoen, ne ilmenivät ihmisten kertomien tarinoiden kautta” (Gunnell 2009, 308). Paikat voivat saada monia merkityskerroksia, jotka sisältävät sekä henkilökohtaisia että ihmisiä toisiinsa yhdistäviä kollektiivisia merkityksiä (Valk & Sävborg 2018, 8). Muistot – kollektiiviset ja yksilölliset – ovat sidoksissa maisemiin, ja päinvastoin, muistot rakentavat maisemia sekä fyysisesti että symbolisesti. Kun muistin ja maiseman risteyskohta arvotetaan erilaisten poliittisten, taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten prosessien kautta, maisemat ymmärretään kulttuuriperintönä (Smith 2006; ks. myös Puolamäki, tämä teos).

Myös paikannimiin kiinnittyä jälkiä ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksesta. Kuten Terhi Ainiala ja Pia Olsson tässä teoksessa osoittavat, kaupunkiympäristöissä paikkojen nimeämisestä ja uudelleennimeämisestä voi

tulla strateginen työkalu erilaisiin poliittisiin kamppailuihin. Kaupunkimaiseman hallinta onkin usein kiistanalainen aihe, jossa eri intressit ja agendat törmäävät toisiinsa. Esimerkiksi arkkitehtuuri on maisemien suunnittelmallista luomista ihmisten tarpeisiin (Sirén & Hahtola & Kalakoski, tämä teos). Kuten Malin Stengård Legnér (tämä teos) kirjoittaa, maisemien merkitys on jatkuvassa muutoksessa: Bomarsundin linnoituksen rauniot ovat muuttuneet sodan näyttämöstä ja rakennusmateriaalia tarjoavasta rauniosta matkailukohteeksi ja historialliseksi perintökohteeksi. Kulttuuriperintöön vetoaminen voikin olla tehokas keino tukea sekä maisemien hoitostrategioita (ks. Karhunkorva, tämä teos) että niiden suojelua (ks. Seesmeri & Mäkelä, tämä teos).

Vuosikirja *Maisema ja kulttuuriperintö* sisältää 15 monitieteistä artikkelia, jotka käsittelevät maisemaa erityisesti kulttuurisena, toiminnallisena ja poliittisena ympäristönä. Teos alkaa henkilökohtaisella muistelmalla nuoren tytön kokemasta ja aistimasta lapsuuden maisemasta. Irma-Riitta Järvinen tarjoaa runollisen kuvauksen perheensä kesämökillä vietetyistä hetkistä. Kirjoitus havainnollistaa myös sitä, miten maisema elää ihmisen elämässä tapahtuvien muutosten läpi. Ympäristöestetiikkaa käsittelevässä esseessään Yrjö Sepänmaa tarkastelee kokeellisia ympäristö- ja yhteisötaideteoksia ja niiden lähiympäristöä. Kuten Sepänmaa korostaa, taideteokset ympäristöineen aistitaan ja ajatellaan luoden mielen ja sielun tiloja. Lisäksi ne vaikuttavat maisemaan muuttamalla, jäsentämällä ja tulkitsemalla ympäristöä, jossa taideteokset sijaitsevat.

Maisema kulttuurisena esityksenä

Populaarikulttuurilla voi olla tärkeä rooli kulttuuriperintöprosesseissa (ks. esim. Brandelero & Janssen 2014). Maisemien ja kulttuuriperinnön monitahoinen kytkös tulee esille Silja Laineen artikkelissa kartanokuvauksista suomalaisessa elokuvateollisuudessa. Kartanot itsessään ovat olennainen osa suomalaista kulttuuriperintöä rakennetun perintönsä ja erityisen ympäristönsä ansiosta. Niihin liittyy kuitenkin myös toinen kulttuuriperintökerros, sillä kartanoista maisemina on tullut osa populaarikulttuuria, joka on kiertänyt eri sukupolvien keskuudessa ja elänyt osana audiovisuaalista kulttuurista muistia. Laine keskittyy erityisesti *Siltalan pehtoori*-sovitukseen vuosilta 1934 ja 1953 sekä sota-aikana valmistuneisiin 1800-luvun kuvauksiin. Koska populaarikulttuuri muokkaa ymmärrystämme menneisyydestä, on tärkeää havaita, miten se osallistuu myös menneestä ajasta käytävään neuvotteluun (Macdonald 2012). Elokuvat ovat paitsi tallentaneet historiallisia maisemia myös luoneet kuvitteellisia maisemia. Nämä elokuvien sisältämät fiktiiviset neuvottelut muokkaavat myös käsitystämme luonnosta ja ympäristöistä sekä niihin liitetyistä merkityksistä, jotka muuten olisivat saattaneet unohtua tai kadota.

Kuten Niklas Nyqvist artikkelissaan osoittaa, maisemien taiteelliset tulkinnat eivät rajoitu vain visuaaliseen mediaan. Suomen-ruotsalaisilla maakuntalauluilla on pitkään ollut tärkeä rooli yhteisöllisyyden rakentamisessa. Näiden laulujen laulaminen on siten osa elävää kulttuuriperintöä. *Heteroglossian*

ja *kronotoopin* käsitteiden kautta Nyqvist analysoi, miten ruotsinkielisessä Suomessa musiikki ja maisema kietoutuvat toisiinsa useissa kuoroille sovitetuissa ja yhdessä laulettavissa suosituissa lauluissa. Musiikki ja laulujen laulaminen muokkaavat osaltaan käsityksiä maisemista ja niihin liittyvästä yhteenkuuluvuudesta. Lisäksi musiikin yhdessä esittäminen luo kulttuurisia ja emotionaalisia tiloja, jotka ylläpitävät kollektiivisen identiteetin tunnetta.

Dokumentaariset ja kuvitteelliset maisemat ovat läsnä myös Ida Edgrenin analysoimissa videopeleissä. Hän on ”matkustanut” neljään eri digitaaliseen maisemaan tutkiakseen, miten ne vastaavat tyypillistä suomalaista maisemaa ja sen ominaispiirteitä. Kuten elokuvissa, myös peleissä eri kulttuuriset ja historialliset kerrokset voivat olla läsnä samanaikaisesti. Analysoimalla paitsi pelien kontekstia, ominaisuuksia ja formaalisia elementtejä myös omia pelikokemuksiaan Edgren tarkastelee maisemille annettuja erityisiä merkityksiä. Pelit ovat tapa viestiä siitä, mitä suomalaisen maisemaan ja sen arvoihin katsotaan kuuluvan, kuten hiljaisuus ja rauha. Pelimaisemat esittelevät kauniita, yleviä ja maalauksellisia piirteitä, mutta tarjoavat myös virtuaalisen toiminnallisen maiseman. Peleissä tyypillinen suomalainen maisema onkin joko myyttinen erämaa tai mökki järvimaisemineen.

Robert Stigellin veistos *Karhut* (1906) Hämeenlinnan Aulangon puistossa on sijoitettu kätköön luolaan. Se on osa metsien näkymätöntä taidehistoriaa, kuten Mari Tossavainen artikkelissaan kirjoittaa. Tossavainen on kiinnostunut siitä, miten veistos liittyy sekä aineellisten että aineettomien merkitysten

kautta osaksi puiston maisemaa ja sen elämäkerrallista historiaa. Avoimeen puistoon sijoitettu veistos on kaikkien luolassa vieraillevien nähtävissä ja edustaa näin modernia ajatusta julkisen taiteen saavutettavuudesta. Luonnoneläinten kuvaaminen veistoksissa on osa puistojen ja eläintarhojen urbaania kehitystä ja kulttuurihistoriaa, mutta ilmentää myös taiteilijan henkilökohtaista kiinnostusta ja intohimoa. Historiallisia arkistolähteitä lukien Tossavainen osoittaa, kuinka nämä erilaiset tarinat tulevat esiin yhdessä Aulagon puiston kätköön sijoitetussa veistoksessa.

Taiteen ohella myös tutkimuksessa tekemisen ja taitojen harjoittamisen avulla voidaan avata uudenlaista kehollista ymmärrystä tutkittavaan ilmiöön (Rauhala 2019). Markus Tuormaan artikkelissa on läsnä maiseman kokemisen kerrokselliset ja aistilliset ulottuvuudet. Hän tarkastelee Akseli Gallen-Kallelan Aino-triptyykkiä ja sitä, miten metsässä kävelyn kokemus paulavirsut jalassa luo erityisen yhteyden maalauksen maisemaan. Yhdistämällä taidehistoriaa, etnografiaa ja taiteellista tutkimusta nykytaiteeseen Tuormaa lähestyy maisemaa performanssina ja tekemisenä. Paulavirsujen punomisen oppiminen ja omien tuohivirsukien valmistaminen antaa hänelle mahdollisuuden kävellä ja aistia maalauksen maisemaa. Virsujen käyttäminen luo maisemaan erityisen kontekstin ja tunteen – kävelemisen taiteen. Artikkelit tarjoaa uuden näkökulman Aino-myyttiin, Gallen-Kallelan maalaukseen sekä maiseman kokemiseen ja luo siten uusia yhteyksiä taiteen ja maiseman kulttuuriperinnön välille.

Toiminnallinen maisema

John Björkman ja Johanna Roiha keskittyvät artikkelissaan kansanuskon paikkoihin ja niiden mahdollisiin jatkumoihin ja muutoksiin esihistoriallisella ja historiallisella ajalla. Soveltamalla arkeologista ja folkloristista tutkimusta sekä yhdistämällä paikkatietoa, arkeologisia löytöjä ja sanontoja he tarkastelevat, miten eri paikat suhteutuvat muuttuviin yhteiskunnan tilallisiin rakenteisiin. Tuloksissa painottuu jatkuvuus. Myös nykymaisemassa on mahdollisuus nähdä tilallisia rakenteita, jotka heijastavat paikoille annettuja aiempia merkityksiä.

Joskus maisema voi muuttua hyvinkin paljon ihmisen toiminnan seurauksena, kuten on tapahtunut esimerkiksi turvetuotannossa hyödynnettyjen soiden kohdalla. Laura Puolamäki analysoi ryhmä- ja kävelyhaastattelujen, taidepohjaisten työpajojen ja kyselyn avulla teollisuusmaisemiin liittyviä maisemallisia merkityksiä ja näihin liittyviä eri sidosryhmien välisiä neuvotteluja. Euroopan maisemayleissopimuksen näkökulmasta analysoituna maisema on jaettu resurssi, joka voidaan ymmärtää ja kokea eri tavoin riippuen henkilökohtaisesta, kulttuurisesta ja sosiaalisesta kontekstista. Myös turvetuotantosoihin liittyvät vaihtelevia henkilökohtaisia ja kollektiivisia muistoja ja merkityksiä. Maiseman merkitykset perustuvat paitsi sen menneisyyden ja nykyhetken ominaisuuksiin, myös sen mahdollisiin tulevaisuudennäkymiin. Turvesoiden tapauksessa pohdinta maisemasta laajenee kysymyksiin omistajuudesta ja paikallisesta taloudesta, mutta myös ekosysteemin säily-

misestä ja ilmastonmuutoksen haasteista. Tulevaisuudessa näiden eri intressien ei välttämättä tarvitse olla keskenään ristiriidassa, vaan myös jaettu ymmärrys soiden merkityksistä on mahdollinen. Paikallisille asukkaille suon teollinen historia on kuitenkin jo nyt merkityksellinen osa sen maisemaa, kuten Puolamäen aineisto osoittaa.

Jotta voisimme ymmärtää maisemaa ihmisten ja ei-inhimillisten toimijoiden toiminnan ja kokemusten kautta, Tim Ingold (2000) on ehdottanut käsitettä ”toiminnallinen maisema” (*taskscape*), joka viittaa paitsi asumiseen, tekemiseen ja olemiseen myös näkemiseen, kuulemiseen, haistamiseen ja maistamiseen. Näin ollen ihmiset eivät ainoastaan elä ja koe maisemaa, vaan ihmisten läsnäolo myös vaikuttaa ja muovaa sitä. Yhden esimerkin toiminnallisesta maisemasta ja paikkoihin liittyvästä tiedosta tarjoaa Taarna Valtosen artikkeli vesireiteistä kolttasaamelaisten kulttuurissa. Valtonen analysoi vesireittejä ja niiden merkityksiä ”elettyinä maisemana” kielen, toiminnan ja tunteiden kautta. Vesireitit ovat läsnä elinkeinoissa ja kansanuskossa, ja suhdetta niihin voidaan kuvata intiimisti. Vesistöjen pitkä ja monipuolinen historia korostaa niiden merkitystä myös nykyajan arjessa. Uusia maisemia kohdatessa opitut kognitiiviset mallit ja kokemukselliset käytännöt ovat edelleen tärkeä voimavara ihmisen ja maiseman välisen suhteen rakentumisessa.

Myös Reetta Karhunkorva analysoi erityistä suhdetta luontoon – metsiin. Hän keskittyy metsänomistajiin ja metsän ja sen omistajan välisessä suhteessa esiintyviin konkreettisiin ja metaforisiin maisemiin. Tämä suhde muodos-

tuu paitsi katsomisen, myös vuorovaikutteisen suhteen kautta maisemaan. Hän on erityisen kiinnostunut maisemasuhteen ylisukupolvisesta ulottuvuudesta, johon liittyvät esimerkiksi sukupolvien välillä liikkuva tieto, arvot ja resurssit, jotka luovat sekä henkilökohtaista että jaettua kulttuuriperintöä. Metsänomistajien metsäsuhdetta valottavissa elämäkerrallisissa haastatteluissa tulevat konkreettisesti esiin metsämaiseman ja kulttuuriperinnön henkilökohtaiset, kulttuuriset ja kokemukselliset merkitykset. Haastateltaville metsien omistaminen on voimavara, joka tuottaa moninaista hyvinvointia ja ulottuu metsiin liittyvää hyötyajattelua pidemmälle. Metsäsuhte luo yhteyden eri metsänomistajasukupolviin, mutta myös luontoon ja muihin lajeihin, rakentaen siten metsänomistajille aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön resurssin.

Bomarsundin linnoitusalue on nykyään kulttuuriperintökohde ja yksi Ahvenanmaan suosituimmista matkailukohteista. Kuten Malin Stengård Legnér artikkelissaan korostaa, ihmisten maisemalle antamat merkitykset muuttuvat jatkuvasti. Analysoimalla 1800-luvun sanomalehdissä ja matkaoppaisissa ilmestyneitä matkakertomuksia Stengård Legnér tarkastelee, kuinka matkailijat loivat Bomarsundin linnoitusmaisemalle uuden merkityksen ja miten se muuttui 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kun brittiläiset ja ranskalaiset laivat hyökkäsivät silloiseen venäläiseen linnoitukseen vuonna 1854, sodan saama laaja mediahuomio houkutteli linnoitukselle huvimatkailijoita Tukholmasta Ahvenanmaalle. Sodan jälkeen linnoitus tuhoitiin. Raunioituneet rakenteet kasvustoineen so-

pivat porvarillisten vierailijoiden romantiiseen estetiikkaan, jossa arvostettiin luonnon ja kulttuurin nivoutumista toisiinsa.

Maiseman poliittisuus

Kielellinen kulttuuriperintö näkyy maisemassa muun muassa paikkojen nimissä. Joskus nimet muodostuvat ihmisten arjessa, kuten kolttasaamelaisten nimeämien vesireittien kohdalla, joskus nimeäminen tapahtuu viranomaisten tai kaupunkisuunnittelun toimesta. Toisinaan virallinen ja spontaani nimeäminen voivat olla ristiriidassa keskenään. Näin tapahtui esimerkiksi Venäjän hyökätessä Ukrainaan vuonna 2022. Terhi Ainiala ja Pia Olsson kysyvät, miten kielellinen maisema ja kulttuuriperintö kietoutuvat toisiinsa ja miten niistä neuvotellaan tilanteessa, jossa nimet aiheuttavat poliittisia jännitteitä. Artikkelissa tarkastellaan Helsingissä sijaitsevien Leninin puiston ja Tehtaankadun nimeämiseen liittyvää keskustelua, jota käytiin sodan sytyttyä niin kaupungin päätöksentekoprosesseissa kuin uutiskommenteissa. Neuvotteluissa ei ollut kyse vain nimistä, vaan myös paikoille nimeämisen kautta annetuista merkityksistä ja historiallisista, toisinaan myös henkilökohtaisista, tulkinnoista. Ainiala ja Olsson ehdottavat ”nimiperinnön” käsitettä kielellisen kulttuuriperinnön rinnalle, jotta maisemien perinnöllistäminen nimeämisen kautta havaittaisiin entistä paremmin.

Kulttuuriperintöön liittyvä poliittisuus näkyy myös Laura Seesmeren ja Heidi Henriikka Mäkelän artikkelissa, jossa pohditaan,

miten kulttuuriperintöä voidaan käyttää vaikuttamistyön välineenä. He analysoivat, miten kulttuuriperintöjärjestö Kalevalaisten Naisten Liitto hyödyntää *Kalevalaa* ja kansanperinnettä välineenä luodessaan perinteeseen pohjautuvaa metsien suojelutyötä. *Louhen luontolupa* -kampanjassa (2025) metsä saa romanttisia ja myyttisiä sävyjä samalla, kun korostetaan luontoa, sen suojelua ja ymmärtämistä osana kulttuuriperintöä. Artikkelin havainnollistaa kulttuurijärjestön kampanjaa analysoimalla, miten kulttuuriperintöä ja sen institutionaalisia määritelmiä voidaan tulkita ja soveltaa nykyajan haasteiden ratkaisemisessa.

Kaupunkikuvan käsitteen käyttöä analysoimalla Riina Sirén, Verna Hahtola ja Iida Kalakoski osoittavat, kuinka neutraalisuuteen pyrkivillä hallinnollisilla käsitteillä on aina myös ajatteluamme ohjaavia merkityksiä. He tarkastelevat, miten kaupunkikuvan käsitettä käytetään viranomaislausunnoissa ja millä tavoin se osallistuu rakennetun ympäristön arvottamiseen. Kaupunkikuvan tapauksessa nämä merkitykset liittyvät arvoihin, jotka konkretisoituvat kaupunkiympäristössä tapahtuvissa muutoksissa. Käsitteiden piilomerkityksiin kietoutuneet arvot voivat vaikuttaa esimerkiksi päätöksiin suojella tai olla suojelematta jotakin. Analyysi osoittaa, miten kaupunkikuva toimii samanaikaisesti sekä kuvailevana että normatiivisena käsitteenä: se ei vain kuvaa ympäristöä, vaan ohjaa sitä koskevia tulkintoja ja päätöksiä. Kaupunkikuvan kautta esitetyt arviot näyttäytyvät usein teknisinä ja neutraaleina, mikä tekee siitä tehokkaan mutta vaikeasti kyseenalaistettavan arvotta-

misen välineen. Sirén, Hahtola ja Kalakoski korostavatkin tarvetta refleksiivisyyteen: on tunnistettava, millaisia ympäristön piirteitä kaupunkikuvan käyttö nostaa esiin ja mitä se jättää systemaattisesti sivuun.

Maiseman monimuotoisuus

Kulttuurimaisemat tunnustettiin erityisellä tavalla vuonna 1972 tehdyssä UNESCO:n yleissopimuksessa maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi. Sopimus laajensi ymmärrystä siitä, mitä kulttuuriperinnön ajateltiin olevan rakentaen siltaa kulttuurin ja luonnon välille. Maailmanperintöluetteloon kulttuurimaisema tuli kategoriana vuonna 1992, ja sen toivottiin monipuolistavan eurooppalaisten kohteiden hallitsemia maailmanperintökohteita. Tätä osallistavaa potentiaalia ei kuitenkaan ole vielä täysin hyödynnetty, mikä osoittaa, ettei kategoria itsessään ole riittävä keino laajentamaan ymmärrystä kulttuurimaiseman monimuotoisuudesta. (Brumann & Gfeller 2022.)

Maiseman voi ymmärtää monin eri tavoin: taustana toiminnalle, aktiivisena toimijana, fyysisenä ympäristönä tai abstraktina käsitteenä. Kalevalaseuran 105. vuosikirjan artikkelit osoittavat, miten monipuolisesti luonto, kulttuuri ja kulttuuriperintö kietoutuvat toisiinsa henkilökohtaisissa, kollektiivisissa ja institutionaalisissa yhteyksissä. Artikkelit eivät anna tyhjentäviä vastauksia maiseman ja kulttuuriperinnön suhteesta, mutta ne tarjoavat erilaisia näkökulmia ja mahdollisuuksia ymmärtää maisemien ja maisemiin kiinnit-

tyvän kulttuuriperinnön eri toimijoita, representaatioita ja poliittisuutta. Suomessa on vielä paljon tehtävää luonnon- ja kulttuurimaisemien välisen kuilun umpeen kuromisessa sekä kulttuurin ymmärtämisessä osaksi luonnonmaisemaa (Hankonen ym. 2023, 13–14).

Vuoden 1972 UNESCO:n yleissopimus ja maailmanperintöluettelo ovat esimerkkejä pyrkimyksistä tehdä maisemiin kietoutuneen kulttuuriperinnön eri näkökulmat tunnetummiksi. Kuten tämän vuosikirjan artikkelit osoittavat, kulttuuriperinnön ja maiseman keskinäistä yhteyttä koskevat kysymykset ovat vahvasti läsnä ihmisten arjessa ja arkiympäristössä. Hallinnollisesti tämä ihmisten ja maiseman arkipäivän suhde tunnustettiin vuoden 2000 Euroopan maisemayleissopimuksessa, jossa korostetaan ihmisten osallisuutta maisemia koskeviin suunnitelmiin ja päätöksentekoon (Strecker 2020, 273). Maiseman monimuotoisten ja kerrostuneiden merkitysten tunnistaminen on kuitenkin ensimmäinen askel kohti tavoiteltua maisemademokratiaa.

KIRJALLISUUS

- Brandellero, Amanda & Janssen, Susanne 2014. Popular music as cultural heritage: scoping out the field of practice. *International Journal of Heritage Studies*, 20(3), 224–240. <https://doi.org/10.1080/13527258.2013.779294>
- Brumann, Christoph & Gfeller, Aurélie Élisabeth 2022. Cultural landscapes and the UNESCO World Heritage List: perpetuating European dominance. *International Journal of Heritage Studies*, 28(2), 147–162. <https://doi.org/10.1080/13527258.2021.1941197>

- Cosgrove, Denis 1998/1984. *Social Formation and Symbolic Landscape*. Madison, University of Wisconsin Press.
- Edensor, Tim 2002. *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford, Berg.
- Gunnell, Terry 2009. Legends and Landscape in the Nordic Countries. *Cultural and Social History*, 6(3), 305–322.
- Hankonen, Ilona, Lonkila, Helena, Häyrynen, Maunu & Virtanen, Katrina (toim.) 2023. *Monen äänen maisema. Kokemuksellinen tieto maisemapolitiikassa*. Helsinki, Ympäristöministeriö.
- Harvey, David C. & Waterton, Emma 2015. Editorial: Landscapes of Heritage and Heritage Landscapes. *Landscape Research*, 40(8), 905–910. <https://doi.org/10.1080/01426397.2015.1086563>
- Ingold, Tim 2000. *The Perception of the Environment. Essays on livelihood, dwelling and skill*. London, Routledge.
- Ingold, Tim & Vergunst, Jo Lee 2008. *Ways of walking. Ethnography and practice on foot*. Aldershot, Ashgate.
- Macdonald, Sharon 2012. Presencing Europe's Pasts. Teoksessa Ullrich Kockel, Jonas Frykman & Máiréad Nic Craith (toim.), *A Companion to the Anthropology of Europe*. Chichester, Sussex, UK ja Malden, MA, Wiley-Blackwell, 233–252.
- Magga, Päivi 2007. Rakennuksia, kotasijoja, muis-toja – saamelaista kulttuuriympäristöä inventoimassa. Teoksessa Tiina Elo & Päivi Magga (toim.), *Eletty, koettu maisema – Näkökulmia saamelaiseen kulttuuriympäristöön*. Lapin ympäristökeskus, 11–24.
- Piela, Ulla & Kauppi, Petja (toim.) 2020. *Tuolla puolen, siellä jossakin: käsityksiä kuvitelluista maailmoista*. Kalevalaseuran vuosikirja 99. Helsinki, SKS.
- Rauhala, Anna 2019. *Neulonnan taito*. Helsinki, Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Ryden, Kent C. 1994. *Mapping the Invisible Landscape*. Iowa City, University of Iowa Press.
- Smith, Laurajane 2006. *The Uses of Heritage*. Hoboken, Taylor and Francis
- Sihvo, Hannes 1973. *Karjalan kuva: Karelialaisten taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Helsinki, SKS.
- Soikkeli, Anu 2021. The Sámi cultural landscape as the scene of collective memory and identity – challenges in preserving. *Landscape History*, 42(2), 125–138. <https://doi.org/10.1080/01433768.2021.1999018>
- Strecker, Amy 2020. Landscape as Cultural Heritage. Teoksessa Francesco Francioni & Ana Filipa Vrdoljak (toim.), *The Oxford Handbook of International Cultural Heritage Law*, Oxford Handbooks (2020; online edn, Oxford Academic, 8 Oct. 2020), <https://academic.oup.com/edited-volume/41307> (Luettu 30.7.2026.)
- Tilley, Christopher 1994. *The Phenomenology of Landscape: Places, Paths and Monuments*. Oxford, Berg.
- Vahtikari, Tanja, Kivilaakso, Aura & Latvala-Harvilahti, Pauliina 2021. Kaupunki, kulttuuriperintökokemus ja osallisuus. Teoksessa Tanja Vahtikari, Terhi Ainiala, Aura Kivilaakso, Pia Olsson & Panu Savolainen (toim.), *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Tampere, Vastapaino, 365–386.
- Waterton, Emma 2014. A more-than-representational understanding of heritage? The 'past' and the politics of affect. *Geography Compass*, 8(11), 823–833.
- Waterton, Emma & Watson, Steve 2015. A war long forgotten: Feeling the past in an English country village. *Angelaki*, 20(3), 89–103.
- Åström, Anna-Maria, Lönnqvist, Bo & Lindqvist, Yrsa 2001. *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturalistiskt perspektiv*. Helsingfors, Svenska litteratursällskapet i Finland.

Introduktion

SUSANNE ÖSTERLUND-PÖTZSCH

PIA OLSSON

📄 <https://orcid.org/0000-0002-1736-8333>

NIINA HÄMÄLÄINEN

📄 <https://orcid.org/0000-0001-8788-9065>

Vad är ett landskap? Begreppet kan verka be-
drägligt enkelt, men vid närmare granskning
visar det sig vara anmärkningsvärt komplext
genom sina många betydelser och använd-
ningsområden. Det är ett välbekant begrepp
i vardagsspråk, men det rymmer en mängd
historiska, kulturella, politiska och juridiska
dimensioner. Trots denna mångfald finns en
gemensam nämnare i de olika tolkningarna:
landskap är ett område sådant det uppfattas
av människor, vars karaktär formas genom
det dynamiska samspelet mellan naturkraf-
ter och mänsklig verksamhet. Landskapet
kan således förstås både som en materiell och
som en kulturell resurs. Utöver att utgöra en
ram för mänsklig aktivitet bär det på lager av
minnen, historia och betydelser som knyter
människor till särskilda platser. Genom dessa
förbindelser spelar landskapen en central roll
i forandet av såväl individuella som kollek-
tiva identiteter. Ett landskaps betydelse lig-
ger inte enbart i dess fysiska egenskaper utan
också i hur det upplevs, ihågkoms och tolkas.
Olika grupper och gemenskaper tillskriver
samma miljö olika betydelser utifrån lokala

traditioner, värderingar och berättelser som
bidrar till en gemensam känsla av plats och
tillhörighet. Artiklarna i Kalevalasällskap-
ets årsbok 105 presenterar olika tolkningar
av och perspektiv på landskap, med särskilt
fokus på kulturarvsperspektivet.

Under slutet av 1800-talet kom naturen och
landskapet att bli viktiga symboler för nation-
en. Landskapets fortsatta betydelse för natio-
nell identitet kan ses i att 27 områden i Fin-
land utsågs till "nationallandskap" i samband
med 75-årsjubileet av Finlands självständighet,
vilket befäste begreppet kulturmiljö som en
central idé inom den finländska landskapspo-
litiken (se Hankonen m.fl. 2023, 11). I många
fall har specifika landskap inom en nation
kommit att representera helheten, antingen
som symboliska platser eller som föreställda
landskapstyper sammansatta av särskiljande
drag. I konstruktionen av den finska identite-
ten har olika landskapstyper använts för att
representera öst- respektive västfinsk identi-
tet. De karelska landskapen har till exempel
haft en grundläggande betydelse i det fin-
ska nationsbygget (Sihvo 1973), medan skär-